

УДК 351:328.185

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.41>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Боголєпова Аліна,

здобувач третього (доктор філософії) освітнього рівня спеціальності «Публічне управління та адміністрування» кафедри публічного управління і проєктного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1669-2518>

Ковтун Оксана,

кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління і проєктного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0159-730X>

У статті здійснено науково-теоретичний аналіз реалізації політики у сфері запобігання та подолання корупції в Україні. Визначено чинники, що вплинули на зниження Індексу сприйняття корупції, серед яких слід виокремити нещодавню конституційну кризу, незавершеність реформ у сфері запобігання корупції у зв'язку із війною, переформатування діяльності основних суб'єктів реалізації антикорупційної політики, основна увага яких спрямована зараз на досягнення Перемоги, нестача професійних керівних кадрів основних спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Проаналізовано заходи та проєкти органів державної влади з початку війни – Національного агентства запобігання корупції, інших суб'єктів, що забезпечують антикорупційну діяльність. Авторами зазначено, що у поствоєнний період органам державної влади та інституціям, які реалізують антикорупційну політику, першочергово необхідно забезпечити виконання певних заходів, а саме: завершення впровадження застосування новітніх технологій електронного урядування; мінімізація розподільчих та дозвільних функцій; зменшення розміру державного апарату та встановлення обмежень щодо заробітної плати; підвищення професіоналізму посадових осіб; впровадження перевірки державних службовців на поліграфі; розробка дієвих механізмів контролю з боку громадських організацій, які користуються високою довірою громадян; публікація на прозорій основі звітів про розподіл фінансової допомоги щодо відбудови України за галузями та регіонами, територіальними громадами. Запропоновані авторами заходи дозволять знизити корупційні ризики у поствоєнний період, забезпечити прозорість діяльності органів державної влади та підвищити рівень довіри до них.

Ключові слова: корупція, державна влада, запобігання корупції, поствоєнний період, військовий стан, антикорупційна реформа.

Boholiepova Alina, Kovtun Oksana. Current problems of combating corruption in the conditions of war and the post-war period

In the article, a scientific and theoretical analysis of the implementation of the policy in the field of preventing and combating corruption in Ukraine was carried out. The factors that influenced the decrease of the Corruption Perception Index were determined, among them the following should be highlighted: the recent constitutional crisis; incompleteness of reforms in the field of corruption prevention due to the war; reformatting of the activities of the main subjects of the implementation of anti-corruption policy, whose main focus is now on achieving Victory; lack of professional management personnel of the main specially authorized counter-corruption entities.

Measures and projects since the beginning of the war of state authorities – the National Agency on Corruption Prevention, other entities providing anti-corruption activities, which contribute to reducing the level of corruption in such areas as education and volunteering, identification of sanctioned persons and their property, implementation of criminal proceedings together with investigative bodies, anti-corruption expertise, were analyzed.

One of the urgent tasks of state authorities in the field of corruption prevention is cooperation with the public sector, implemented through the project “Ukraine Now. Vision of the future”, which is aimed at forming a vision of the development of Ukraine in the next five years, as well as the educational platform NAZK.Study (online courses for a virtuous country), through which educational work will be carried out and a negative attitude towards all manifestations of corruption in society will be cultivated among young people.

In the field of education, in order to ensure a reduction in the level of corruption during the admission campaign-2022, in cooperation with the public organization "Association of Legal Clinics of Ukraine", an informational chatbot "Admission without bribes" was created, which allows applicants and anti-corruption officers of higher education institutions to prevent corruption and risks.

The authors indicate that in the post-war period, state authorities and institutions implementing anti-corruption policy must first ensure the implementation of certain measures, namely: completion of implementation of the latest electronic government technologies; minimization of distribution and permission functions; reducing the size of the state apparatus and establishing salary restrictions; increasing the professionalism of officials; implementation of civil servants' polygraph examination; development of effective control mechanisms by public organizations that enjoy high trust of citizens; publication on a transparent basis of reports on the distribution of financial aid for the reconstruction of Ukraine by industry and region, territorial communities. The measures proposed by the authors will reduce corruption risks in the post-war period, ensure the transparency of the activities of state authorities and increase the level of trust in them.

Key words: corruption, state power, prevention of corruption, post-war period, martial law, anti-corruption reform.

Під час війни та особливо у поствоєнний період важливим питанням є антикорупційна діяльність органів державної влади. Курс на європейську інтеграцію вимагає від України дотримання вимог Ради Європи, що потребує впровадження ефективних механізмів запобігання та протидії корупції, імплементації кращих зарубіжних практик боротьби з цим негативним соціальним явищем, насамперед політичних, нормативно-правових, організаційно-функціональних, інституційних механізмів подолання та попередження корупції, що успішно реалізовані в передових зарубіжних країнах. Тому вибрана тема дослідження є особливо актуальною в умовах протистояння військовій агресії росії та необхідності розбудови держави після війни.

Різним аспектам антикорупційної діяльності органів державної влади, питанням розробки та реалізації антикорупційної політики, а також впровадження антикорупційної реформи та антикорупційним механізмам присвячено низку доробок вітчизняних науковців. А саме праці В. Гвоздецького [1], В. Соловійова [2] присвячені фундаментальним дослідженням організаційно-правових, інституційних, політичних засад запобігання та протидії корупції; в доробках О. Васильєвої, Н. Васильєвої [3], колективу авторів [4] аналізується корупція як суспільне явище, що негативно впливає на імідж влади, знижує інвестиційні потоки, зменшує довіру громадян до органів державної влади, а також досліджується вплив корупційних ризиків на діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування.

Відповідно до Індексу сприйняття корупції Україна посіла 122-е місце серед 180 країн [5]. Отже, порівняно з 2020 роком Україна погіршила свій показник з 33 до 32 балів, і тим самим ситуація зі сприйняттям корупції погіршилась, а найбільш корумпованими в Україні є: органи освіти та медицини; система приватизації землі; оформлення закордонних паспортів; житлово-комунальна сфера; суди та правоохоронні органи; податкові та митні органи; органи та установи виконання покарань.

В «Transparency International Ukraine» зазначають, що індекс України у 2021 році погіршився, зокрема, через рішення Конституційного Суду від 27.10.2020 р., яким він звільнив від відповідальності за недостовірне декларування топ-посадовців, чиновників і суддів [5], що спричинило так звану «конституційну кризу» та майже паралізувало роботу антикорупційних органів.

Але слід зазначити, що протягом останніх десяти років цей показник мав тенденцію до поступового покращення, чому сприяло нарощення позитивного іміджу держави в напрямі здійснення антикорупційних реформ на міжнародному рівні, зокрема, підписання Угоди про асоціацію, вироблення Плану дій з візової лібералізації з ЄС, рекомендація Єврокомісії щодо надання Україні статусу кандидата на вступ. Але натепер вкрай проблематичним є питання формування професійного складу основних спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції: Національному антикорупційному бюро (НАБУ), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (САП), Вищого антикорупційного суду (ВАКС) та Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА).

М. Мельник цілком слушно зазначає, що корупція як соціальне явище не може бути викорінена або ліквідована в будь-якій державі чи на якомусь конкретному етапі розвитку соціально-політичної системи [6]. Поки існує держава і публічна влада, корупція буде існувати, однак цілком реально знизити її рівень та обмежити масштаби поширення корупційних проявів.

Спираючись на досвід зарубіжних країн, у яких невеликий рівень корупції, головною помилкою протидії цьому суспільному явищу, на думку Є. Невмержицького, є боротьба лише з наслідками корупції, хоча такий метод є не суто правовим, а соціально-економічним, політичним та культурним. Досвід країн, де рівень корупції є мінімальним, переконує в тому, що застосування переважно репресивних заходів (методів) щодо протидії корупції є малоефективним, а інколи зовсім має негативні результати [7].

На жаль, через повномасштабне вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року реформи, які були пов'язані з подоланням корупції, були поставлені на «паузу», а діяльність органів публічної влади, що забезпечували антикорупційну діяльність, спрямована на захист країни та боротьбу з ворогом.

Так, з початку війни Національне агентство запобігання корупції (НАЗК) повністю трансформувало свою діяльність, реалізуючи певні проєкти та законодавчі ініціативи, спрямовані на боротьбу з окупантами та наближення Перемоги.

Основними проєктами НАЗК на сьогодні є [8]:

1. Санкції: здійснюється допомога Міністерству закордонних справ у пошуку осіб, винних у початку війни в Україні, на яких ще не накладено санкції.

2. Task-force із виявлення активів підсанкційних осіб для їх вилучення заради відбудови України. До цього проєкту також залучені Офіс Генерального прокурора, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Служба безпеки України, НАБУ, АРМА та Державна служба фінансового моніторингу України.

3. Створення Порталу «Війна і санкції» для повідомлення про активи росіян, які винні у розв'язанні цієї війни [9]. Портал доступний трьома мовами (українською, англійською та російською) за посиланням: <https://sanctions.nazk.gov.ua/>. Головна мета порталу – поінформувати іноземні уряди та громадян про вже запроваджені санкції, залучити громадськість до глобальної кампанії із розширення санкційних списків щодо осіб, які підтримують війну, зокрема фінансово та інформаційно. Це дозволить забезпечити максимальний економічний тиск на співорганізаторів війни та наблизити перемогу України. Завдяки порталу отримано 296 повідомлень про активи осіб, причетних до агресії рф.

4. Штаб гуманітарної допомоги при НАЗК – Штаб UA. Штаб доставив понад 250 тонн гуманітарного вантажу до таких міст, як: Київ, Харків, Суми, Чернігів, Кривий Ріг, Краматорськ, Івано-Франківськ, Запоріжжя, Миколаїв. Штаб надав допомогу бійцям, які працюють на Донецькому, Дніпропетровському, Запорізькому, Луганському, Херсонському, Харківському, Сумському напрямках. Для них закупили та передали військове спорядження. Також завдяки Штабу UA наші воїни у Донецькій та Харківській областях отримали технічне спорядження і більше 200 одиниць необхідних засобів у вигляді аптечок, тренажерів тощо [10].

5. Прозора та некорупційна гуманітарна допомога, а також антикорупційна експертиза. НАЗК аналізує корупційні ризики в межах надання гуманітарної допомоги. Також проводиться оперативна антикорупційна експертиза актів Уряду, аби всі рішення залишалися прозорими та не містили ризиків, які можуть проявитися в майбутньому.

Так, за перше півріччя 2022 року НАЗК відповідно до ст. 55 Закону України «Про запобігання корупції» [11] провело у встановленому порядку антикорупційну експертизу проєктів нормативно-правових актів (НПА), що вносяться на розгляд Верховної Ради України або Кабінету Міністрів України. До проведення експертизи залучаються представники Громадської ради при НАЗК, фахівці державних органів, інших підприємств, установ, організацій, а також експерти міжнародних організацій, представники громадських об'єднань за їхньою згодою [12].

Кількість НПА, які були предметом антикорупційної експертизи НАЗК, за їхньою галузевою та секторальною належністю: 60 – сфера правосуддя та правоохоронної діяльності; 50 – соціально-гуманітарна сфера, у тому числі відшкодування збитків, які пов'язані зі збройною агресією рф; 30 актів по кожній сфері – податки і збори у період воєнного часу, корпоративне управління, будівництво та архітектура; по 20 – митна справа, екологія та природокористування; по 10 – публічні закупівлі, промислово-економічний комплекс, охорона здоров'я [12].

Також реалізується новий проєкт «Ukraine Now. Візія майбутнього», який спрямований на формування бачення розвитку України в найближчі п'ять років, у рамках реалізації якого відбулося перше обговорення уроків війни у форматі публічного діалогу. Співорганізатором заходу виступив CEO Club Ukraine [13].

НАБУ і САП зосередили свою роботу на збереженні процесуальних строків у справах. Аби після перемоги можна було продовжувати розслідування та скеровувати кримінальні провадження до суду. Детективи НАБУ і прокурори САП не закрили жодну справу через війну, навпаки, строки досудового розслідування продовжуються, щоб детективи мали змогу повноцінно зібрати всі докази. Ба більше, з початку повномасштабної війни НАБУ та САП уже скерували до суду три резонансні справи [14].

У рамках зниження корупційних ризиків у сфері освіти НАЗК продовжує працювати над забезпеченням прозорості та доброчесності вступної кампанії 2022 року. У співпраці з Асоціацією юридичних клінік України був створений інформаційний чат-бот «Вступ без хабарів» (@VstupBezHabarivBot), за допомогою якого абітурієнти та їхні батьки мають можливість розібратися з імовірними корупційними

ризиками, а також як швидко і легко повідомити про корупцію. Окрім того, чат-бот має функціонал для антикорупційних уповноважених закладів вищої освіти та допоможе швидко знайти детальний опис корупційних ризиків та заходи для їх мінімізації [15].

Для просвітницької роботи та підвищення рівня грамотності громадян в антикорупційній сфері задля формування громадської доброчесності як суспільного явища відбулася презентація навчальної платформи НАЗК «Навчальна платформа NAZK.Study – онлайн-курси для доброчесної країни», під час якої презентовано навчальну платформу NAZK.Study, новий онлайн-курс від Офісу доброчесності НАЗК «Основи антикорупції для всіх і кожного» та можливості навчання для освітян, антикорупційних уповноважених, публічних службовців, молоді та всіх охочих дізнатися більше про антикорупцію й доброчесність [16].

Всі вищезазначені проєкти призвели до покращення рівня довіри громадян до окремих інституцій. Згідно з проведеним соціологічним дослідженням Gradus Research, найбільший рівень довіри українці мають до Збройних сил України (69%), на другому місці – Президент України (63%); на четвертому – Національна поліція (38%), на п'ятому – Уряд України (21%) [17].

Виходячи із вищезазначеного, пріоритетом сьогодення є розробка проєктів, необхідних реформ для удосконалення та пристосування системи органів державної влади до корупційних викликів, пов'язаних із поствоєнною розбудовою.

У звіті «Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою» аналітичного центру «Український інститут майбутнього» зазначено, що збалансована модель управління може бути розроблена лише в такому випадку, якщо різні реформи управління є послідовними та всебічно узгодженими – як усередині своєї «зони відповідальності», так і між собою. Розрізнений підхід до реформи управління, що застосовувався в минулому, не працює. Відносини між гілками влади та парламентська реформа, правила фінансування політичних партій, боротьба з корупцією в державному секторі, механізми внутрішнього та зовнішнього контролю, державні закупівлі й управління державними фінансами, реформа корпоративного управління державними підприємствами, цифровізація, децентралізація – все це має розглядатися як частини одного цілого, як фрагменти єдиного пазлу, на відміну від минулої практики [18].

З огляду на ці обставини, у поствоєнний період органам державної влади необхідно буде докласти в декілька разів більше зусиль для відновлення позитивного антикорупційного іміджу. Для досягнення успіху в цьому напрямі необхідно реформувати взаємопов'язані між собою системи: публічного управління та запобігання корупції.

Натепер урядом визначено пріоритетні напрями антикорупційної Стратегії [19], що повинні надати результати в короткостроковій перспективі. Засоби протидії корупції, які використовують у нашій державі, потребують більших ресурсів порівняно із зарубіжними країнами. Однак є підстави вважати, що у поствоєнний період Європейський Союз та інші країни світу будуть зацікавлені в підтримці та наданні міжнародної допомоги для відбудови нашої держави.

Отже, для реалізації вище поставлених завдань у поствоєнний період органам державної влади та інституціям, що реалізують антикорупційну політику, насамперед необхідно забезпечити виконання певних заходів (деякі з них необхідно закріпити в правових нормах), а саме:

- завершення впровадження застосування новітніх технологій електронного урядування, спираючись на досвід розвинутих зарубіжних країн та за рахунок фінансування з фондів ЄС;
- мінімізацію розподільчих та дозвільних функцій;
- зменшення розміру державного апарату та встановлення обмежень із заробітної плати;
- підвищення професіоналізму посадових осіб;
- впровадження перевірки державних службовців на поліграфі;
- розробку дієвих механізмів контролю з боку громадських організацій, які користуються високою довірою громадян;
- публікацію на прозорій основі звітів про розподіл фінансової допомоги щодо відбудови України за галузями та регіонами, територіальними громадами.

Задля мінімізації розподільчих та дозвільних функцій необхідно реформування державного управління, в якому система органів влади повинна бути керованим, публічним механізмом з чітким розподілом повноважень і переліком державних функцій та який буде зорієнтований на задоволення потреб суспільства. Саме цей механізм (механізми) здатен підвищити ефективність державного управління та зменшити навантаження на державний бюджет.

Впровадження перевірки державних службовців на поліграфі під час працевлаштування на державну службу дозволить створити прозоре формування кадрового забезпечення в державній службі та стане однією із дієвих систем у запобіганні проявам корупції в діяльності органів державної влади.

Розробка дієвих механізмів контролю з боку громадських організацій, а саме їх якісного розширення та зокрема їх ресурсного потенціалу, вдосконалив комунікацію між публічною владою та громадськими організаціями, покращить рівень їхніх спільних заходів, забезпечить ефективну участь громади в публічному контролі за діяльністю органів державної влади.

Завершення впровадження застосування новітніх технологій електронного урядування, спираючись на досвід розвинутих зарубіжних країн та за рахунок фінансування з фондів ЄС, дасть змогу здійснити технологічний прорив у процесах цифрового розвитку українського суспільства. Одним із основних обов'язків держави задля зменшення рівня корупції є максимальна цифровізація всієї сфери публічного управління та адміністрування.

Зменшення розміру державного апарату є вкрай важливим кроком у процесі впровадження реформи державного управління та управління людськими ресурсами. Це дасть змогу підвищити ефективність державного управління, зменшити витрати на його утримання та навантаження на бюджет.

Встановлення обмежень із заробітної плати необхідні Україні у зв'язку з тим, що спостерігаються значні диспропорції в оплаті праці чиновників, владного апарату, керівників державних підприємств та громадян, що призводить до негативних настроїв у суспільстві та знижує авторитет публічної влади. Якщо порівнювати заробітні плати державних службовців зарубіжних країн, то найменші заробітні плати мають посадовці з України, але ми держава, де спостерігається одне з найбільших перевищень доходів державних посадовців над середньою заробітною платою по країні.

Підвищення професіоналізму посадових осіб, заохочення до навчання, оволодіння новими компетенціями, вдосконалення наявних та здобуття нових знань службовців є одним із найважливіших завдань публічної служби. Органи влади не повинні зупинятись на стандартних програмах підвищення кваліфікації, а постійно модернізувати свої навчальні програми разом зі змінами в державі, суспільстві та світі.

Отже, досягти ефективної протидії корупції в умовах поствоєнної модернізації країни можна лише шляхом об'єднання зусиль держави та інститутів громадянського суспільства з метою підвищення рівня прозорості діяльності органів публічної влади, підвищення довіри з боку громадян до влади та подолання корупційних ризиків.

Література:

1. Гвоздецький В.Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні : монографія. Київ : МП Леся, 2018. 592 с.
2. Соловійов В.М. Запобігання і протидія корупції у державному управлінні : монографія. Київ : Інститут законодавства Верховної Рада України, 2012. 508 с.
3. Васильєва О.І., Васильєва Н.В. Корупція – одна з найактуальніших проблем сучасності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.6.1> (дата звернення: 10.05.2022).
4. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування : монографія / за ред. Ю.В. Ковбасюка і проф. В.Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.
5. Індекс сприйняття корупції 2021 (Corruption Perceptions Index – CPI). *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-korupsiyi-2021/> (дата звернення: 04.04.2022).
6. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 32 с.
7. Невмержицький Є. Механізми протидії корупції: стан та проблеми вдосконалення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 62–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2008_3_11 (дата звернення: 15.05.2022).
8. Проекти НАЗК на час війни. / Офіційний вебсайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/proekty-nazk-na-chas-vijny/> (дата звернення: 04.04.2022).
9. В Україні запустили портал «Війна і санкції», аби запровадити санкції до якомога більшої кількості співучасників війни РФ проти України. / Офіційний вебсайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/war-and-sanctions/> (дата звернення: 05.04.2022).
10. 5 місяців війни: результати роботи НАЗК. / Офіційний вебсайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/5-misyatsiv-vijny-rezultaty-roboty-nazk/> (дата звернення 04.08.2022).
11. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 03.08.2022. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 07.08.2022).
12. Антикорупційна експертиза НАЗК: результати роботи у першому півріччі 2022 року. Київ, Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 24 с. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvit-AKE-I-pivrichchya-2022-1.pdf> (дата звернення 05.08.2022).
13. НАЗК разом з CEO Club провели перше обговорення уроків війни у форматі діалогу. / Офіційний вебсайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-razom-z-ceo-club-provely-pershe-obgovorennya-urokiv-vijny-u-formati-dialogu/> (дата звернення 06.08.2022).

14. Антикорупційні органи під час війни: над чим працюють НАБУ та САП. / Офіційний сайт Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/antykoruptsijni-organy-pid-chas-vijny-nad-chym-pratsyuyut-nabu-ta-sap/> (дата звернення: 08.05.2022).
15. НАЗК разом з партнерами запустили чат-бот, який допоможе протидіяти корупційним ризикам під час вступної кампанії. / Офіційний вебсайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-razom-z-partneramy-zapustyly-chat-bot-yakuj-dopomozhe-protydiyaty-koruptsijnymu-ryzykam-pid-chas-vstupnoyi-kampaniyi/> (дата звернення: 09.08.2022).
16. Презентація навчальної платформи NAZK.Study. / Офіційний вебсайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/prezentatsiya-navchalnoyi-platforny-nazk-study/> (дата звернення: 02.08.2022).
17. Суспільно-політичні настрої під час повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України – третя хвиля дослідження. Gradus Research Company. *Аналітичний звіт. Березень 2022*. URL: https://gradus.app/documents/195/Gradus_Report_War_29032022_w3_ua_final.pdf (дата звернення: 10.05.2022).
18. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. / Сайт Українського інституту майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> (дата звернення: 04.05.2022).
19. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 04.08.2022).